

Данко Страхинић

Џон Мајендорф: ИМПЕРИЈАЛНО ЈЕДИНСТВО И ХРИШЋАНСКЕ ДЕОБЕ. ЦРКВА ОД 450. ДО 680. ГОДИНЕ

(превод са енглеског Јован Ћ. Олбина), Крагујевац 1997, 386

Ако се у преводу на српски језик књига појави само осам година по њеном објављивању у оригиналу, онда се ради о својеврсном издавачком подухвату. Значај појаве ове књиге је и у њеној актуелности, јер када се у данашње време говори о покушајима измирења цркава, онда треба упознати разлоге њихових удаљавања. Стога је то најбоље сазнати из дела стручњака. Високопречасни протојереј Џон Мајендорф (1926-1922) је, за живота, био не само један од водећих православних богослова, већ један од најугледнијих византолога. Радило се о познаваоцу сложених богословских питања и предавачу Црквене историје и Патрологије на Академији светог Владимира у Њујорку, али и на Харвардском, Фордхамском и Колумбија универзитету.

Уз код нас раније објављена дела Џона Мајендорфа, као што су *Свети Григорије Палама и православна мистика*, *Византијско богословље*, *Петров примат у православној цркви*, *Христос у источној хришћанској мисли*, ова књига ће нам свакако помоћи да допунимо своја знања о развоју богословских и црквених питања и на Истоку и на Западу.

Сам аутор у уводу објашњава хронолошке одреднице. Циљ му је био да прикаже период „када је црква са својим учењем, својим институцијама, својом литургијом и својом делатношћу” била увелико стопљена са друштвеном и политичким структурама у оквиру Римског царства. Ови одлучујући векови уобличавања цркве су пресудни и за њено савремено разумевање. Значајни су, како због односа између цркве и државе, тако и због доктриналних опција које су тада преузете и раскола који је разделно хришћане и који ни до данас није превазиђен.

У књизи се могу разликовати два дела. Први је сачињен од пет поглавља и обухвата однос цркве и државе, основе цркве и њен развој, културне разноликости и ширење хришћанства на Истоку, и стање цркве на Западу у петом веку. Други део, од шестог до десетог поглавља,

посвећен је христолошким распрама и напорима за њихово решење на саборима и царским деловањем, последицама које су ти покушаји оставили, те организацији цркве на Западу.

У првом поглављу које хронолошки започиње Константиновом владавином, аутор жели да покаже да ли је хришћанска вера унела промене у царско законодавство, како је оно утицало на цркву, и како се развијала идеја о цару и колики је његов значај у пословима цркве. За разумевање саме цркве значајна су следећа два поглавља где се упознајемо са њеним устројством, литургијом, монаштвом и култом.

Устројство цркве и односи у њој, разлике у погледима на брак или целибат за свештенике, приказани су кроз низ примера из западног и источног света. Отац Мајендорф разматра развој црквеног уређења, спорове између „ривалских епископских седишта“, те настанак појединих обласних примата. Посебна пажња посвећена је римском првенству од 451. године, тј. његовом пореклу и начину испољавања, те аутор каже да је на Западу и на Истоку (не увек доследно) оспоравана веза између престижа римске цркве као узора епископског служења и папских претензија за вршење власти над другим црквама у областима догме и поретка. Указано је и на постојање разлика у литургији, како између тзв. „катедралног“ ритуала и монашког обрасца, тако и између литургијских традиција појединих центара и области на Западу и Истоку. Но оне нису утицале и на одржавање веза са првобитним хришћанством и очување основног јединства, нарочито у прослављању средишњих хришћанских тајни: крштења и евхаристије. Известан простор посвећен је и развоју монаштва, објашњењу „постанка“ и значају светитеља, моштију и светих у животу цркве.

Дужна пажња указана је сиријској традицији захваљујући којој се може говорити о обимној мисионарској делатности на Истоку. Аутор истиче да су сиријски хришћани заслужни за проповедање јеванђеља на азијском потконтиненту, Арменији, Грузији, Етиопији, Нубији и међу Арабљанима. Иако ове цркве одликују служба на народном језику, често самоникле литургије и облици побожности, отац Мајендорф наглашава да су сви центри били свесни универзализма, тј. да је Христос „схватан као спаситељ целог света, а не као неко племенско божанство“.

Знатан простор посвећен је западном свету у V веку. Описан је развој хришћанства у Галији, са освртом на Августиново учење и стање цркве на Британским острвима, као и односи аријеваца и православних у Шпанији и Африци. У овом поглављу показано је колику је „власт“ имао римски папа у то време, како је св. Лав Велики бранио идеје о римском примату и његове заслуге за ангажовање римске цркве у споровима на Истоку.

Други део започиње Сабором у Халкедону (451), првим у много чему „васељенским“, чију су догматску формулацију монофизити сматрали новотаријом и „несторијевском“, док Рим, премда један од стваралаца догме, и данас није прихватио поредак установљен тзв. 28. каноном. По

неколико страна посвећено је опозицији халкедонском сабору на Истоку, настанку Хенотикона и сукобу Истока и Запада као последици његовог објављивања, те развоју монофизитизма у време Анатасија.

Наредна поглавља посвећена су Јустинијановом добу, његовој делатности за измирење Цариграда са Римом и покушајима да се нађе заједнички језик са монофизитима. У ту сврху разматрано је Оригеново учење, а на Петом васељенском сабору су осуђена „Три поглавља”, што је упркос сарадњи појединих папа довело до нових несугласица са Западом. Аутор подвлачи да су се монофизити, држећи се строго својих формула, кретали у правцу намерног и искључивог секташења, што је за исход имало нове поделе између њих самих, те да је расколу допринело и постојање упоредне монофизитске црквене организације. Али монофизити нису оспоравали потребу за постојањем јединства у оквиру империјалног система, већ су настојали да царство окрену у своју корист. Аутор закључује да ни покушаји Јустинијанових наследника нису уродили плодом.

У поглављу „Св. Григорије Велики и византијско папство” отац Мајендорф разматра односе Цариграда и Рима за време папе Григорија Великог и његових наследника. Аутор нас упознаје и са настојањем ових делатника да са царством и црквом измире оне који су „подржавали” аквијелски раскол, али и са њиховом улогом у каналисању и усмеравању мисионарске делатности малог броја ревносних, углавном ирских, монаха на Западу. Извесна пажња посвећена је проблему постојања „патријархата Запада” у оквиру система пентархије, будући да ту постоје у сваком погледу независна црква Визигота у Шпанији, те франачка, келтска и енглеска црква. То није био патријархат источног типа, него проширење римске власти над оним деловима хришћанског света који је хтео да је прихвати, тј. над варварским Западом.

Завршно поглавље посвећено је последњим унионистичким покушајима на Истоку путем моноенергизма, односно монотелитизма и (не) успешним уједињењима на Истоку и у Египту. Иако ће исламским освајањем источних провинција ова политика изгубити на актуелности, пострадаће многи, да би тек 680. године на Шестом васељенском сабору био потврђен став св. Максима Исповедника да је „на свештеницима да истражују и дефинишу оно што се односи на догму цркве”.

На самом крају књиге приложено је тридесетак фотографија, једна географска карта и регистар личности и географских појмова, чији је недостатак то што нису прибележени црквено-богословски појмови, што је за дело овакве тематике свакако потребно. У краткој библиографској белешци аутор наводи само значајније приручнике док постојање опширног пописа литературе надокнађује упућивањем на коришћена дела наведена у богатом научном апарату.